

УДК 347.77.01

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v051.2023.11>

Мартинюк Іван Вікторович,

адвокат,

аспірант кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0001-7067-3188

ПРАВОВА ОХОРОНА ВІНАХОДУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Постановка проблеми. Зростання інформаційних можливостей та високотехнологічних умов здійснення наукової, дослідницької та винахідницької діяльності впливає і на її результати. Об'єкти права промислової власності не тільки знаходять застосування в нових специфічних умовах (використання та торгівля об'єктами патентного права в мережі інтернет, NFT Patent – альтернатива реєстрації авторських прав на основі блокчейну [2] тощо), але і самі набувають нових форм, а отже оновлення потребує і механізм правової охорони таких об'єктів. Таким чином, і окремі аспекти діючої нормативної системи регулювання об'єктів промислової власності вимагають перманентного наукового аналізу, що відзначався б не лише суттєвою деталізацією досліджуваних питань, але і відповідною динамікою процесу досліджень. Вказана стабільність значною мірою притаманна діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка з 2000 р. формулює та систематизує конкретні рекомендації щодо розробки політики наукових установ зі створення, охорони та використання об'єктів права інтелектуальної власності, а також розробляє додаткові техніко-інформаційні засоби (наприклад сайт, на якому опубліковано документацію наукових організацій і університетів країн світу, що стосуються політики у сфері інтелектуальної власності – сучасна назва Database of Intellectual Property Policies from Universities and Research Institutions [1]) сприяння запровадженню цілей вказаної політики [3;77].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначену проблематику розкрито у працях Т. Ярошевської, О. Сопільняк, Я. Ярошевської,

Ю. Капіци, Т. Косско, Д. Махновського, І. Хоменко, Н. Аралової, М. Турова, О. Панасенко, В. Буряк, О. Кремзер та ін.

Метою статті, таким чином, є встановлення актуальних проблем, сучасних тенденцій та викликів правової охорони винаходів.

Виклад основного матеріалу. Ефективність конкретних кроків, спрямованих на вирішення вузьких питань та проблем залежить від ефективної, виваженої послідовної програмної політики, що знаходить порозуміння та підтримку насамперед у фаховому середовищі. Втім, на нашу думку, тут існує і зворотний зв'язок: наявність практичної доступної правової можливості та зрозумілого алгоритму захисту власних прав кожним окремим суб'єктом підтримує та посилює атмосферу юридичної захищеності, чим усуваються численні психологічні перешкоди учасників правовідносин в сфері інтелектуальної власності (від професійних вчених-винахідників до власників одного окремого патенту), засновані на недовірі системі правової охорони їхніх прав. Як наслідок покращуються умови професійного середовища та інвестиційний клімат держави.

Останнє десятиріччя для вітчизняної правової системи відзначається суттєвими якісними зрушеннями у правовому забезпеченні, охороні та захисті прав інтелектуальної власності. Здебільшого цьому сприяє чітка визначеність курсу політики реформ, усвідомлення та публічне декларування ціннісно-правових орієнтирів розвитку державно-правового блоку, законодавства, інституційної будови та правової культури нації в Україні. Перелічені вектори розбудови правової системи зорієнтовано в напрямку євроатлан-

тичного курсу, отримання прогресивного досвіду розвинутих держав світу (насамперед Західної Європи та США), набуття показників та ефективна імплементація успішних моделей та зразків правового регулювання, поширених у Європейському Союзі. На сьогоднішній день, навколо існуючих проблем правової охорони інтелектуальної власності досі точиться гостра полеміка, яка на нашу думку є доречною.

Нормативну основу правової охорони винаходу складають в Україні міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, Конституція України та закони України в зазначеній сфері. Так, відповідно до абз. 1 ч. 2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-XII [9], винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології. Ч. 2 ст. 6 Закону також визначає, що об'єктом винаходу, правова охорона якому надається згідно з цим Законом, може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб). Згідно абз. 2 ч. 2 вказаної статті, об'єктом корисної моделі, правова охорона якій надається згідно з цим Законом, може бути пристрій або процес (спосіб).

В теоретичній площині система та зміст визначень сфери промислової власності залишається предметом дискусій. Так, зустрічаємо зокрема наступне визначення : «винахід – це рішення утилітарного завдання (продукт творчої діяльності) в будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони і визнане як винахід компетентним державним органом» [5;13-14]. Те саме наукове джерело містить визначення категорії корисна модель, під якою розуміють результат творчої діяльності людини в галузі технології, яка пов'язана з конструктивним виконанням пристрою [5;14]. Наведені визначення відображають підходи до різних аспектів теми, однак значно сприяють встановленню правової природи винаходу та корисної моделі.

Ярошевська Т. В. в дисертаційному дослідженні «Охорона прав промислової власності : приватно-правовий аспект» робить висновок про доцільність закріплення наступного визначення: «винахід – результат інтелектуальної, творчої діяльності людини, що визначає нове технічне (технологічне) рішення, яке дозволяє вирішувати завдання у виробництві (виробничому процесі)

чи інших сферах діяльності людини, має винахідницький рівень та є промислово придатним» [13;68]. Цінність наведеного підходу полягає насамперед в тому, що вчена включає до визначення фундаментальні складові природи винаходу.

Згідно п. 1.2 Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель від 15.03.2002 № 197 [7], винахід – технологічне (технічне) вирішення, що відповідає умовам патентоздатності; корисна модель – нове й промислово придатне конструктивне виконання пристрою. В даному випадку, звісно, розглядається окремий аспект досліджуваного поняття, однак паралельним чином поглиблює неузгодженість законодавчих визначень.

Зі співставлення наведеного нормативного акту із розглянутими доктринальними позиціями вчених, можемо дійти висновку про те, що для фактичної констатації (визнання) державою відповідного технічного досягнення винаходом на сьогодні ефективним є застосування наперед встановлених критеріїв, ознак та технічних характеристик (можливостей, особливостей) такого досягнення як результату інтелектуальної праці у формі винаходу.

Втім, чіткість визначення, якщо дане питання навіть можна було б вважати вирішеним, є лише одним з аспектів ефективності правової охорони винаходу за вітчизняним законодавством.

Сопільняк О. та Ярошевська Я., досліджуючи практику Верховного Суду в сфері охорона прав на винаходи, зазначають, що з укладенням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [12], національне законодавство доповнила категорія «додаткової охорони прав на винаходи» [10]. В зазначеному документі з даного питання йдеться (ст. 220 Угоди) про створення додаткового інструменту правової охорони винаходів, пов'язаних із розробками щодо охорони здоров'я та захисту рослин – додаткового охоронного сертифікату. Фактично дана зміна передбачала пролонгацію термінів правової охорони винаходів відповідних категорій. Так, ч. 2 ст. 220 Угоди передбачає забезпечення додаткового періоду охорони лікарського засобу або продукту для захисту рослин, а стосовно лікарських засобів, для яких були здійснені педіатричні дослідження, результати яких відображені в інформації стосовно продукту, Сторони Угоди надають додаткове шестимісячне продовження періоду захисту.

Вказані рішення в даному випадку є цілком логічними не лише з правової точки зору, чи з огляду на додаткове спрощення умов учасникам винахідницької діяльності та власникам патентів на винахід, але і з очевидних гуманітарних міркувань.

При цьому, відповідно до ст. 230 Угоди на виконання положень даної Угоди та інших міжнародних документів, учасниками яких виступають Сторони, встановлено взаємне зобов'язання вживати в подальшому додаткових заходів, процедури та посилювати засоби захисту, необхідні для забезпечення охорони прав інтелектуальної власності, за умови, що такі заходи відповідатимуть наступним вимогам :

- бути добросовісними і справедливими
- не бути надмірно складними чи дорогими
- не спричиняти необґрунтовані строки чи невикордані затримки
- бути ефективними, співрозмірними і стримуваними
- мають застосовуватись таким чином, щоб уникнути створення перешкод законній торгівлі забезпечити їх захист від зловживань.

Таким чином, на міжнародному рівні посилюються тенденції, які визнає прогресивними, позитивними та імплементає Україна, і які свідчать про визнання на найвищому рівні необхідності посилення охорони об'єктів інтелектуальної власності. При цьому, згідно примітки 1 до вказаної статті, зазначені додаткові заходи охорони мають поширюватись на авторське право, суміжні права, право sui generis виробника бази даних, права торговельних марок, права на корисну модель а також патентні права, (зокрема права, що впливають з додаткового охоронного сертифікату). Це свідчить про відсутність обмежень у намірах посилювати діючі алгоритми правової охорони зокрема патентних прав.

Важливим та, на жаль, найбільш актуальним сьогодні питанням для сфери інтелектуальної власності загалом, як і для інших галузевих спрямувань суспільної діяльності, є запровадження обмежень у зв'язку із введенням воєнного стану, що безумовно є, як справедливо зазначають О. Сопільняк та Я. Ярошевська, окремим викликом для сфери інтелектуальної власності. Зокрема, щодо Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01 квітня 2022 року за № 2174-IX [8] постає низка дискусійних питань: від проблеми розширеного тлумачення норми,

зокрема й у контексті додаткової охорони прав на винаходи [10] до дисбалансу у правовій захищеності різних суб'єктів фармацевтичного ринку [11]. Тож не тільки запровадження ефективних міжнародних, або європейських моделей правової охорони, але й втілення екстрених рішень, які зорієнтовано на негайні потреби національної безпеки має відбуватись у фарватері непохитних основоположних, зокрема конституційних основ охорони та захисту прав громадян та інтересів юридичних осіб та опиратись на аналітичний супровід.

Зацікавленість суспільства, правників та органів, відповідальних за правову та міжнародну політику в державі у розвитку винахідницької діяльності та прогресу її результатів цілком обґрунтована.

Практичне значення досягнень винахідницької діяльності є очевидним навіть на непрофесійному рівні кожному громадянину в силу громадянської свідомості. Міжнародна патентна класифікація (МПК-2023.01) передбачає наступні категорії, що позначають предметне відношення об'єкту права, а саме :

- 1) життєві потреби людини;
- 2) виконання операцій, транспортування;
- 3) хімія, металургія;
- 4) текстиль, папір
- 5) будівництво;
- 6) машинобудування, освітлювання, опалювання, зброя, підривні роботи;
- 7) фізика;
- 8) електрика [4].

Наскільки широке коло потреб (від повсякденно-побутових до стратегічних, загальнонаціональних, безпекових та життєво необхідних окремії особі) охоплюють названі категорії навряд можна та варто було б підрахувати. Однак даний перелік наявно уможливно демонструє практичний масштаб та значущість досліджуваної категорії для життєзабезпечення, чим підкреслюється необхідність належної правової охорони винаходу як одного з об'єктів патентного права.

Зміни в зазначеному напрямку відбуваються в Україні достатньо повільно і не без певних суперечностей. Втім динаміка реформування поточного законодавства в сфері охорони патентних прав орієнтується на загальні принципи розвитку національної правової системи з огляду на Європейські зразки, а також на сучасні вимоги та потреби держави. Так, з 16 вересня 2023 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охоро-

ною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 15.08.2023 № 859 [6], якою встановлено обов'язок фізичної особи, яка є заявником, володільцем відповідного патенту або власником свідоцтва про державну реєстрацію промислового зразка або свідоцтва про реєстрацію компонування напівпровідникового виробу, сплачувати кожен збір за дії, пов'язані з охороною прав на відповідні об'єкти із певними винятками. Встановлюється також розмір таких оплат для окремих видів зборів. Зокрема, за подання володільцем патенту клопотання про видачу сертифіката додаткової охорони встановлено збір у розмірі 12000 гривень.

В наведеному прикладі враховано, зокрема, елемент економічної основи забезпечення системи державної охорони патентних прав, однак законодавча активність щодо інших стратегічно важливих аспектів досліджуваної проблематики в поточному році дещо знизилась. Таким чином, доцільним видається наголосити на необхідності більш органічного застосування нормативних змін, яке б сприяло раціональному розподіленню юридичного навантаження через розвиток системи засобів правової охорони винаходів між

державним сектором, а надто відповідальними органами державної влади, та фаховим середовищем і громадським суспільством з іншого боку.

Висновки. Патентна сфера для України без сумніву є стратегічно важливою, однак ефективність правової політики в напрямку вдосконалення механізмів правової охорони винаходу має значну кількість проблемних питань. Серед позитивних сигналів сучасної ситуації слід назвати значний ступінь інтегрованості національного законодавства у систему правової охорони інтелектуальної власності Європейського Союзу, інших передових міжнародних інституцій, об'єднань та організацій, що ставить перед законодавцем вимогу слідувати прогресивним прикладам та формам розбудови державно-правового блоку, а від вітчизняного законодавства – відповідати високим правовим показникам. В розглянутій проблематиці вбачається необхідність подальшого наукового опрацювання та більш активної участі держави у розвитку юридичного інструментарію охорони патентних прав, а також залучення до основ державної правової політики статистичних, аналітичних даних та доктринальних напрацювань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Database of Intellectual Property Policies from Universities and Research Institutions URL : <https://www.wipo.int/technology-transfer/en/database-ip-policies-universities-research-institutions.html>
2. NFT Patent – is a blockchain-based copyright registration alternative. Your idea, script, song, picture, book, and other copyright-related patents will be registered in the blockchain immediately, using Visa/MC or crypto payment. URL : https://www.linkedin.com/company/nftpatent?trk=organization_guest_main-feed-card_reshare-text#:~:text=NFT%20Patent%20%E2%80%94%20is%20a%20blockchain,Visa%20or%20crypto%20payment.
3. Винахідницька діяльність у наукових установах. За ред. Ю. М. Капіци; кол. авторів: Ю. М. Капіца, Т. Г. Косско, Д. С. Махновський, І. І. Хоменко, Н. І. Аралова, М. П. Туров: Наук.-практ. вид. К.: Логос, 2021. 455 с.
4. Міжнародна патентна класифікація (МПК-2023.01). Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (УІІВ) URL : <https://base.uipv.org/mpk2009/index.html?level=c&version=2>
5. Основи патентознавства (курс за вибором) для викладачів та студентів медичних спеціальностей. Кол. автор. Панасенко О. І., Буряк В. П., Кремзер О. А. та ін. Запоріжжя, 2022. 73 с.
6. Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2023 № 859 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2023-p?find=1&text=охорон#w1_1
7. Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель. Наказ Міністерство освіти і науки України, Правила від 15.03.2002 № 197 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0364-02#Text>
8. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>
9. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
10. Сопільняк О., Ярошевська Я. Додаткова охорона прав на винаходи : сучасні виклики в розрізі судової практики ВС. Архів електронного видання. Юрист & Закон URL : https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA016403
11. Спроба врегулювати питання права інтелектуальної власності на час війни призвела до проблем на фармринку. Публікація від 06.04.2023. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/902496.html>
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Україна, Європейський Союз, Євратом. Міжнародний документ від 27.06.2014 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
13. Ярошевська Т. В. Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект : дис ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Ярошевська Тамара Василівна. Одеса, 2021. 506 с.

Мартинюк Іван Вікторович

Правова охорона винаходу: сучасні тенденції та виклики

У статті проаналізовано загальний стан вітчизняного законодавства та інституційних механізмів правової охорони винаходів в сучасних умовах. Окреслено актуальні тенденції реформування правового поля у зазначеній сфері у відповідності до вимог євроатлантичного вектору політико-правового розвитку України. Обґрунтовано ціннісно-правові основи регулювання, охорони та захисту винаходів, практичне значення результатів інтелектуальної праці, досягнень винахідництва та належного рівня їх захищеності. Розглянуто перспективи технологізації сфери, зокрема використання NFT патенту як альтернативи реєстрації авторських прав на основі застосування сучасних технологій блокчейну. Наведено аналіз ефективності заходів щодо здійснення програмної політики розвитку сфери та вдосконалення законодавства. Розглянуто ретроспективний аспект проблематики дослідження із включенням загальної характеристики вітчизняної правової системи та оцінкою ефективності змін у правовому забезпеченні, охороні та захисті прав інтелектуальної власності, зокрема в контексті курсу політики реформ. В дослідженні проаналізовано питання вектору здійснення подальших реформ національного законодавства у сфері. Значну увагу присвячено розгляду актуальної проблематики охорони винаходів, та, зокрема, окремими пунктам теоретичної полеміки щодо розглянутих питань. Визначено нормативні основи правової охорони винаходу на рівні міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України, конституційні норми та положення поточного законодавства. Наведено законодавче визначення винаходу та доктринальні підходи до нього. Розглянуто пропозиції науковців щодо визначення винаходу та його правової природи. Запропоновано авторські висновки та характеристики розглянутих проблем та підходів.

Ключові слова : винаходи, правова охорона, реформування законодавства, патентна сфера, патентні права.

Martyniuk Ivan

Legal protection of the invention: modern trends and challenges

The article analyzes the general state of domestic legislation and institutional mechanisms of legal protection of inventions in modern conditions. Current trends in the reform of the legal field in the specified area are outlined in accordance with the requirements of the Euro-Atlantic vector of the political and legal development of Ukraine. The value-legal basis of the regulation, protection and protection of inventions, the practical significance of the results of intellectual work, the achievements of invention and the appropriate level of their protection are substantiated. The prospects of technologization of the field are considered, in particular, the use of NFT patent as an alternative to copyright registration based on the application of modern blockchain technologies. An analysis of the effectiveness of measures for the implementation of the program policy for the development of the sphere and improvement of legislation is given. The retrospective aspect of the research issues was considered, including the general characteristics of the domestic legal system and the evaluation of the effectiveness of changes in legal provision, protection and protection of intellectual property rights, in particular in the context of the reform policy. The study analyzed the issue of the vector of further reforms of the national legislation in the field. Considerable attention is devoted to the consideration of the current issues of protection of inventions, and, in particular, to certain points of the theoretical controversy regarding the issues under consideration. The normative bases of the legal protection of the invention at the level of international legal acts ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, constitutional norms and provisions of the current legislation have been determined. The legislative definition of the invention and doctrinal approaches to it are presented. The proposals of scientists regarding the definition of the invention and its legal nature were considered. The author's conclusions and characteristics of the considered problems and approaches are offered.

Key words: inventions, legal protection, legislation reform, patent sphere, patent rights.